

לדמותו של הרב ליכטנשטיין

ד"ר יוסי זיו, מרצה בתכנית לתואר שני בחוג למקרא וספרות חכמים

רקע:

הרב ד"ר אהרון ליכטנשטיין נולד בכ"ח באייר תרצ"ג (24 במאי 1933) ונפטר בא' באייר תשע"ה (20 באפריל 2015). הוא כיהן כראש ישיבת הר עציון באלון שבות וזכה בפרס ישראל. הרב ליכטנשטיין היה ממנהיגי הבולטים של הציונות הדתית והעמיד תלמידים הרבה. ד"ר יוסי זיו, שהיה מתלמידיו, מספר על אודותיו ועל אודות שיטתו בלימוד התורה.

הישיבה: "כיצד זה עובד – שני ראשי ישיבה?" השיב הרב עמיטל: "קבענו לעצמנו כלל, כל אחד אומר את דעתו בצורה גלויה וישירה, וכאשר יש חילוקי דעות קובעים לפי מי ש'הדבר בנפשו'". כאשר בנו את בית המדרש החדש, הרב עמיטל, כבוגר ישיבת חברון, ביקש לרהט אותו בסטנדרים, כפי שהיה בבית המדרש הישן וכמקובל מדורי דורות בעולם הישיבות. "הסטנדר הוא חלק ממהות הישיבה", טען הרב עמיטל. לעומתו, הרב ליכטנשטיין הציע להכניס למקום שולחנות כדי לאפשר לכל תלמיד לפתוח בד בבד מספר ספרים. הוויכוח התעצם, אולם הרב ליכטנשטיין עמד על דעתו בעניין זה. "ראיתי שזה בנפשו", סיפר הרב עמיטל לאחר שנים, "והחלטתי לוותר". בשולי בית המדרש הוצבו מעט ספסלי עץ וסטנדרים, סוג של פינת זיכרון. שיטת הלימוד של הרב ליכטנשטיין היא פיתוח ושכלול הלימוד הליטאי מבית מדרשו של ר' חיים מבריסק. לכל סוגיה/נושא ניגשים עם אותן שאלות יסוד בסיסיות. אין עניין לחדש חידושים או לרגש את התלמידים בפתרון מבריק לשאלה קשה. עיקר המאמץ מושקע בהצבת תשתית ברורה של יסודות הסוגיה ובניית המסגרת הבסיסית של הנושא. נשמע משעמם? אכן כן! לעתים רבות חשנו, כתלמידים, שאנו נמשכים לדיונים אחרים בסוגיות התלמוד, אך הרב ליכטנשטיין עמד על כך ש"סדר צריך להיות" ואפשר לדון בכל מה שהלב חושק רק לאחר שהיסודות הבסיסיים ברורים כדבעי. אשר על כן, בפתחה של כל סוגיה הוצבו השאלות הבאות:

- מה תוכן הדין שבמרכז הסוגיה;
- מה מקור הדין? האם הדין נלמד מפסוק, ממדרש הלכה, משנה, תוספתא, ברייתא או סתמא דגמרא;
- מהו היקף הדין? כלומר באלו מקרים חל דין זה?

בפתחו של חודש אייר ליוונו למנוחת עולמים את הרב ליכטנשטיין, שהיה מורה דרך לרבים בלימוד תורה, פסיקת הלכה והשקפת עולם. את הרב ליכטנשטיין הכרתי לראשונה באלול תשל"ח. הגעתי לישיבת הר עציון מישיבה תיכונית. לימוד הגמרא לא היה זר לי, אך כל מה שפגשתי אצל הרב ליכטנשטיין היה חדש לגמרי ושונה מאוד מדרך הלימוד שהורגלתי בה. בישיבה התיכונית למדנו גמרא כסדר, דף אחר דף; אצל הרב ליכטנשטיין אינך לומד דפי גמרא אלא נושא, סוגיה, עניין שלם מקיף והרמוני. כאשר למדנו על ארבעה אבות נזיקין הפנה אותנו הרב לברר מה הם אבות ומה הן תולדות. לצורך כך נדרשנו להעמיק בסוגיות של אבות ותולדות במלאכת שבת, ואף אבות ותולדות בדיני טומאה וטהרה. תמיד למדנו "נושא" ולשם כך נדרשנו ללמוד את כל ההתייחסויות המרכזיות לו בכל מרחבי הש"ס.

מהר מאוד הבנתי שאינך יכול להיות תלמיד של הרב ליכטנשטיין ללא ש"ס קטן, ורצוי גם רמב"ם, שיהיו מונחים תדיר על שולחןך. מיניה וביה הבנתי מדוע בכל הישיבות שביקרתי כשמיניסט ראיתי אנשים יושבים מול סטנדר ורק בהר עציון יושבים ליד שולחן. אין מקום על סטנדר לכל הש"ס ולרמב"ם, ואצל הרב ליכטנשטיין אין לומדים דף גמרא אלא סוגיה שענפיה פרושים בכל הש"ס.

סוגיית הסטנדר והשולחן עלתה לדיון מרכזי בישיבה. ישיבת הר עציון הוקמה בשנת 1968 על ידי חנן פורת ז"ל והרב יואל בן נון ייבדל לחיים ארוכים, שהזמינו את הרב עמיטל לבוא ולכהן כראש הישיבה. לאחר כשנתיים שלח הרב עמיטל מכתב לרב ליכטנשטיין לשמש לצדו כראש הישיבה. בפנייה זו יש ענווה רבה, חשיבה מקורית ופריצת דרך, הקיימת היום כדבר מובן מאליו בישיבות רבות. לא פעם נשאלו ראשי

בכניסה לאלון שבות, אל חדר האוכל החדש שכבר נבנה בקריית הישיבה, וחוזר חלילה. הרב ליכטנשטיין היה הראשון ליטול את כיסאו בדרכו לחדר האוכל ובחזרתו לבית המדרש.

הענווה של הרב ליכטנשטיין הייתה משולבת בראייה מציאותית ומפוכחת מאין כמותה. במוצאי שבת קודש עליתי לאלון שבות לניחוס אבלים. סיפר לי בנו, הרב משה ליכטנשטיין, מראשי ישיבת הר עציון כיום: "עניינים רבים פקדו את ביתנו ואבא פיזר כספו ביד רחבה ובנפש חפצה. פעם נכנס לביתנו פושט יד בחג הפורים. ספק שתוי ספק מפוכח. נעמד במרכז החדר והחל לצעוק: 'אני מגיע מביתו של הרב קוליץ [=רבה הראשי של ירושלים]. הרב קוליץ אמר שצריך לתת לי צדקה'. אבא רשם המחאה מכובדת ונתנה בידו של אותו קבצן צעקני. לאחר שיצא שאלתי אותו: 'אבא, אתה לא מכיר אותו, כיצד נתת לו סכום כה נכבד?' 'אל תדאג', השיב לי, 'את ההמחאה רשמתי לפקודת הרב קוליץ'."

מודה אני לבורא עולם על הזכות הגדולה להיות מתלמידיו של רב גדול בתורה וצדיק במידותיו.

• מה מעמדו של הדין? האם מדובר בדין דאורייתא, מצווה מדרבנן, מנהג, גזרה, תקנה או הנחייה כללית בבחינת "ועשית הישר והטוב?"

• לאחר מכן עלו לדיון נושאים צדדיים שמטבע הדברים משתנים מסוגיה לסוגיה.

קשה, לא אטרקטיבי, דורש מאמץ רב עד שרואים איזשהו פרי, אבל אמתי. כך לומדים לאמיתה של תורה.

מהלכי השיעור של הרב ליכטנשטיין היו ארוכים ומסובכים. אודה ולא אבוש, שברוב השיעורים לא הצלחתי לעקוב אחר מהלך השיעור עד סופו. שיעורים רבים הוקלטו ורבים נהגו להאזין להם שוב ושוב, תוך עצירת מכשיר ההקלטה לצורך דיון והבנת השיעור. עם כל זאת, בתוך תוכי ידעתי כבר אז כנער, וכיום כבוגר, שכך לומדים תורה.

ברב ליכטנשטיין התקיימה ענווה טבעית, פשוטה ומובנת מאליה. בימיה הראשונים של ישיבת הר עציון חסרו כיסאות בחדר האוכל. היה צורך שחלק מהתלמידים ייקחו כיסא מבית המדרש, ששכן

הרהורים חינוכיים:

1. האם אנחנו חושפים במידה מספקת את תלמידינו לגדולי התורה הציוניים החיים בתוכנו, למשנתם ולהבדלי הגישות ביניהם? כיצד ניתן לעשות זאת טוב יותר?
2. שיטתו של הרב ליכטנשטיין בלימוד הגמרא והוראתה, כפי שמתואר בדבריו של ד"ר זיו, יכולה לשמש בסיס לדיון חינוכי בדרך הוראת תושב"ע: כיצד יש להציג את יסודות הסוגיה הנלמדת? האם לא הלכנו רחוק מדי עם הרצון "לחבר" את הלימוד לתלמידים ולהאחיב אותו עליהם במחיר של פגיעה בערך העמל ובנכונות להשקיע בלימוד? האם נוסף על הניסיון לשכנע שדברי התורה יפים ומתוקים מדבש נצליח לשכנע בחשיבותם ובמחויבותנו ללמידתם גם כשאיננו חווים סיפוק מיידי והנאה?
3. במאמר מתואר ששיעורי הרב היו מסובכים ולא כולם הצליחו לעקוב אחר מהלך השיעור כולו. מה עשויים להיות הרווחים וההפסדים מהצבת רף גבוה בשיעורי התלמוד?

מסביב לדפים

- א. מי שמוכנה לשתף את כלל הבנות במחשבות בתחומי החינוך והחיים, המתאימות לרוח של 'בעין חינוכית', מוזמנת לשלחן אליי: vizel@orot.ac.il
- ב. ניתן לעשות מנוי אישי (ללא עלות) על דפי 'בעין חינוכית'. נא לפנות לשרון: sharonz@orot.ac.il
- ג. מומלץ לשמור על דפי 'בעין חינוכית' לשימוש עתידי.
- ד. נשמח אם תפיצו את הדברים הלאה, למשפחה ולחברים מחוץ למכללה.